

SVETI PAVAO I LITURGIJA

MARTIN KIRIGIN, OSB
Samostan Čokovac, TKON

Stručni članak

UDK 264

U nastojanju da dođemo do dubljeg shvaćanja i uspješnijeg slavljenja našega bogoslužja ništa nam neće toliko pomoći koliko Pavlova teologija i njegovo poimanje kršćanske liturgije. Naša otajstvena povezanost s Kristom tvori središnju i životvornu točku Pavlove kristologije i soteriologije (nauka o spasenju). Do te se povezanosti dolazi vjerom i krštenjem, a to dvoje proizvodi: "Po njemu (Kristu) si nas priveo k spoznaji istine i u jedno Tijelo povezao vjerom i krštenjem" (Predslovlje mise za jedinstvo kršćana). Da to tvori srž Pavlova mišljenja i djelovanja najbolje iznosi i svjedoči veznik "*syn-cum-sa*", šta ga apostol upotrebljava na desetke puta.

Iznesimo barem jedan tekst. Pavao pun apostolskih težnji i nacрта mora tavoriti između četiri zida mračne rimske tamnice. Teško je zamisliti za njega mučniji položaj, ali ga tješi *istinska stvarnost* da je najtješnje povezan s Kristom na zemlji i na nebesima. Ta je utjeha tako silna da je prenosi i dalekim vjernicima što ih je u okolini Efeza jedva poznavao. I to odmah na početku svoje poslanice: "Blagoslovljen Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista, on koji nas blagoslovi svakim blagoslovom duhovnim u nebesima, u Kristu" (Ef 1,3). Po Kristu, koji je Glava Tijela-Crkve, u njega smo "uglavljani" (r. 10). Taj je izraz moguć i točan jer i za nas sve vrijedi što apostol dalje tvrdi: "Bog nas ... koji bijasmo mrtvi zbog prijestupa suživi (u) Kristu — milošću ste suspašeni! - te nas u Kristu Isusu suuskrisi i suposadi na nebesima" (Ef 2, 1.5-6).

Zvuči to neobično ali je doslovce prevedeno i još je neobičnije Pavao veznik povezao i s imenicom: "sutijelo-syssoma" (Ef 3,6). Dakle, s Kristom smo "Jedan-heis", a ne samo "jedno-hen" (Gal 3,28).

Bez te bi stvarnosti naše bogoslužje bilo jednostrano i plitko. A treba ići još dublje i više. Ta se naša otajstveno-liturgijska povezanost s Kristom ne odnosi samo na naše zemaljsko stanje i slavljenje. Apostol Efežanima piše da to vrijedi i "na nebesima" (1,3; 1,20; 3,10; 6,12), čim posebno ističe koliko je *povezana naša zemaljska i nebeska liturgija*. Tim možemo točnije shvatiti zašto misnik u Rimskom kanonu poslije posvećenja moli Oca nebeskog: "da ruke svetoga anđela tvoga (Krista) prenesu ovo na tvoj nebeski žrtvenik". Krist je "anđeo velikoga savjeta (usp. Iz 9,6 u vezi s Ulaznom pjesmom treće Božićne mise)", Božji poslanik koji je izvršio veliku odluku što ju je Trojstveno savjetovanje oduvijek donijelo za naše spasenje.

U potvrdu gornje tvrdnje poznati biblicist M. Zerwick piše: "To je naj snažnije zamišljeni izraz za Pavlove misli: "Kristovo uskrsnuće je već i naše uskrsnuće, Kristova proslava je i naša proslava. Uskrsnuće je to i proslava Glave koja s udovima tvori jedno Tijelo, čitava Krista" ("Geistliche Schriftlesung" 10,28-29). Dakle Pavao ističe dvije stvarnosti: s Kristom Glavom tvorimo jedinstveno *otajstveno Tijelo* koje čitavo prinosi Ocu euharistijsku žrtvu, i s tom je našom žrtvom na zemlji povezana nabeska liturgija., nastavak naše.

Pavao crpi iz liturgije

S tih vidika možemo razmotriti vezu između Pavla i liturgije. Sv. Ciprijan, koji je izdao prijevod i tumač svih Pavlovih poslanica, na početku svoje rasprave (u talijanskome prijevodu Biblije) piše: "Neizmjerno je bogatstvo Pavlove misli koja je više od drugih (rekao bih: i od samih Evanđelja) prodrila i u nekom smislu organski sistematizirala spasonosni sadržaj kršćanske poruke". Koliko nam je poznato, apostol je naroda više od ostalih utjecao na oblikovanje i slavljenje bogoslužja u prvim kršćanskim općinama, a i sam *uzimao iz njega*. Tako je do naših dana, a bit će i do kraja svijeta.

Poznato je da iz bogoslužja prvih kršćana imamo nekoliko hvalospjeva u Pavlovim spisima: Ef 1, 3-14; Fil 2, 6-11; Kol 1, 15-20; 1 Tim 1, 17; 3, 16; 6, 15-16). Liturgijska ih je obnova srećom unijela u naše

Večernje. Zaustavimo se malo barem kod prvog teksta — koji je u Časoslovu naveden najviše, desetak puta - i tri puta ima izričaj: "na hvalu slave Gospodnje" (r. 4, 12, 14). Božje veličanstvo u sebi nužno sadrži svoju *beskrajnu slavu* tako da već u Starom zavjetu izjavljuje preko proroka: "Ja, Jahve mi je ime, svoje slave drugome ne dam" (Iz 4,8; 48,11). Kada bi je dao drugome onda bi taj drugi bio Bog. No Bog izariva svoju slavu na sve što je stvorio, posebno na čovjeka, i to je njegova vanjska slava. Svi smo ga dužni slaviti, i zbog toga je Sin Božji došao na svijet (usp. Lk 2,14) i na kraju je svoju velikosvećeničku molitvu započeo željom da proslavi Boga (usp. Iv 17,1).

Slavljenjem trojednoga Boga ispunjavamo svoju svetu dužnost i stoga Crkva sve Psalme (sada i one koje molimo za pokojne) završava sa "Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetomu...". Kod toga je korisno primijetiti, na što upozorava M. Zerwick (nav. dj. 43), kako bi u duhu Pavlove teologije bolje odgovaralo reći: "Slava Ocu po Sinu u Duhu Svetomu", kako da su posvuda i molili prije trinitarskih zabluda. Promjena je uvedena da se naglasi istobitnost svih triju božanskih Osoba. Nije rečeno da se kod javnog moljenja opet uvede prvotni obrazac, ali ga je dobro imati na pameti kad god slavimo i hvalimo Boga.

Kada Pavao piše Korinćanima o misnom žrtvovanju i blagovanju — a to je jamačno prvo biblijsko spominjanje euharistije — da je to primio od Gospodina (usp. 1 Kor 11, 23-34) i da oni tako obavljaju svako euharistijsko slavlje, može se uzeti kako apostol i *to spominjanje* uzima iz ondašnje liturgije. E. Walter ("Geistliche Schriftlesung" 7,208) tvrdi kako Pavao tim nije htio isključiti ili preskočiti lanac Gospodnje predaje nego radije istaknuti njezin izvor od samog Isusa. Stoga on prvi redak i prevodi: "Ja sam, naime, od Gospodina predano primio što sam i vama predao..." U svakom slučaju nitko neće zanijekati da je taj Pavlov tekst u najužoj i životnoj *vezi s bogoslužjem* prvih kršćana.

I ono što je Pavao napisao o djelovanju krsnog sakramenta možemo najbolje razumjeti u vezi sa starokršćanskim *uranjanjem krštenika* u krsnu vodu (usp. Rim 6, 1-11; Ef 5,26; Tit 3,5; Heb 10,22). Kada apostol tvrdi: "Koji smo god kršteni u Krista Isusa, u smrt smo njegovu kršteni. Krštenjem smo, dakle, zajedno s njime ukopani u smrt" (Rim 6, 3-4) i: "S njime suukopani u krštenju, u njemu ste i suoskršli po vjeri u snagu Boga koji ga uskriši od mrtvih" (Kol 2,12), onda se Pavlove riječi svakako moraju povezati s krsnim obredom i da se je naše sjedinjenje s Kristom

zbilo upravo krštenjem. Kako bi inače spasenjska moć Kristove smrti prešla na nas? Govor o njoj bi ostao puki poučni izričaj koji ne bi ništa rekao o otajstvenoj i ujedno posve stvarnoj vrednosti što je u sebi sadrži Pavlov "su". Napomenimo da izvornik i u Rim 6,4 ima "suukopani-synetafemen", što je jače od "zajedno s njime ukopani".

Do istoga značenja svih tih tekstova dolazimo i ako uzmemo, kako neki misle, da ih nije Pavao uzeo iz liturgije nego da su obredni izričaji nastali iz njegova nauka o krštenju i krsnom sakramentalnom djelovanju. Dva nas prva sakramenta kršćanske inicijacije — od kojih smo prvi ponajviše primili nesvjesno — uvode u životnu povezanost s našim Gospodinom, ali nas tek treći s njim združuje kao što se *hrana spaja s tijelom* koje je blaguje. A kao što tjelesnu hranu trebamo primiti svakoga dana tako bi više ili manje često morali blagovati Kristovo sakramentalno tijelo i krv. I to ne toliko kao Isusov izvanjski posjet duši koliko kao otajstveno poistovljenje s njim, po kojemu se sve više dolazi do Pavlova usklika: "S Kristom sam razapet. Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist" (Gal 2,19-20). Tako apostolova poruka prelazi u život zajednice i svakog pojedinca.

Apostolov liturgijski život

Pavao nije nikada tajio svoje rabinsko porijeklo, a ti su učitelji redovito obavljali starozavjetni kult. Stoga je posve naravna i apostolova obredna *veza* s prvim kršćanskim bogoslužjem. Značajno je da se on zaslijepljenosti, prouzročene prvim susretom s proslavljenim Kristom, oslobodio tek nakon svoga krštenja (usp. Dj 9,10).

S time se može odmah povezati što apostol piše na kraju svoga života: "Ja se već prinosim za žrtvu ljevanicu, prispjelo je vrijeme moga odlaska" (2 Tim 4,6). Njegov se ljubljani Timotej sa svojom zajednicom nalazi u velikoj opasnosti progonstva, što ga treba poticati na vjerno služenje do kraja. "No i njegov ga osobni položaj tjera k istom. Zato mu piše sa sigurnim pogledom na smrt. On zna da je stigao do kraja svog života i da je već posvećen (određen) za smrt. S dvjema slikama (usp. Fil 1,23; 2,17) govori o svršetku svoga života. Kao što su pobožni Grci ili Rimljani kod svojih žrtava ljevanica dio vina prinosili božanstvu kao svoj žrtveni dar izlijevajući ga na oltar ili u žrtveni oganj, tako su i kod židovskih žrtava ljevanica izlijevali vino u oltarni oganj (usp. Izl 29,40;

Br 15,5-7; 28,7). Tako će sada i Pavao, iščekujući svakog dana smrtnu osudu, svoju krv u mučeništvu proliti kao svoj žrtveni prinos. Tim riječima apostol kaže da njegova mučenička smrt ima vrijednost Bogu prikazane žrtve“ (J. Reuss, “Geistliche Schriftlesung“ 16, 23-24).

Između tih dviju točaka, Pavlova krštenja i mučeničke smrti, stoji tekst koji obuhvaća *cijeli njegov apostolski bogoslužni život*: ”Ja se izlijevam za žrtvu i bogoslužje“ (Fil 2,17). ”Kada Crkva u Filipima obavlja žrtvu i uopće liturgiju ne smije tu manjkati njihov apostol kao suprinositelj, još više, kao supreneseni. Sa žrtvom se Crkve i Pavao mora žrtvovati. Tako će on za Crkvu biti posrednik milosti, i njegova će žrtva biti na spas duša. Pavao ponovno ističe da on kao apostol nije samo učitelj. On je i to, ali njegovo služenje ide dalje i dostiže druge dubine i širine. On je *svećenički posrednik* između Boga i Crkve“ (K. H. Schelkle, ”Geistliche Schriftlesung“ 8,216). Moglo bi se reći da apostol sve svoje djelovanje uključuje u bogoslužje i smatra bogoslužjem. Na taj način sav Kristov misterij, kojega je Pavao poslužitelj i propovjednik, dobiva svoje pravo značenje tek ako se uzme da ga on nije samo naviještao nego i liturgijski obavljao, te ga tako sakramentalno prenosio na sve prisutne bogočasnike.

U tom su pogledu značajni Pavlovi pozivi njegovim zajednicama da hvale Boga, što svakako uključuje i njihovo bogoslužje (usp. Ef 5,18-20; Kol 3,16-17). Još više, on potanko *određuje za koga da kod bogoslužja mole* (usp. 1 Tim 2,1-8). To je potaklo i saborske oce da se opet uvede ”molitva zajednice ili vjernika“, što se uvelike i vrši. A osobito je poslanica Hebrejima, jamačno iz Pavlove okoline i škole, sva protkana starozavjetnim bogoslužjem koje je prešlo u novozavjetno (usp. osobito Heb 8,6-7) gdje je ono uvelike nadideno i usavršeno. Slično se može reći i za Rim 12,3 koji tekst zvuči tako bogoslužno te je uzet u Rimski kanon (u anamnezi poslije posvećenja) da označuje euharističku žrtvu.

Pavao se i sam *smatrao liturgom*, bogoslužnikom. To je bio njegov Gospodin (usp. Heb 8,2) pa kako ne bi želio biti i on? Istina, izrazi su se liturg i liturgija upotrebljavali i za profane poslove i dužnosti (čak se skupljanje poreza smatra liturgijom, usp. Rim 13,6) ali je brzo prevladalo značenje te riječi u smislu bogoslužja. Tako grčki prijevod Staroga zavjeta za bogoslužje upotrebljava taj izraz kao glagol oko sto puta i kao imenicu oko četrdeset puta. Apostol izričito piše kako mu je od Boga

dana milost da bude liturg — bogoslužnik Krista Isusa među poganima, svećenik evanđelja Božjega (usp. Rim 15,16). Odnosi se to na propovijedanje evanđelja i na sakupljanje milostinje za potrebne kršćane u Judeji, o čemu više puta piše Korinćanima, ali i to je redovito bilo povezano s dolaskom na bogoslužne sastanke. Uopće, svu "koinoniju-zajedničarstvo" prve Crkve ne smijemo dijeliti od liturgije, jer ova pravo shvaćena i slavljena u sebi uključuje i obuhvaća međusobno darivanje duhovnih i tjelesnih dobara.

I onaj strašan svršetak Ananije i Safire (usp. Dj 5,1-10) možemo sebi najlakše predočiti da se zbio u okviru bogoslužnog sastanka. Iz iste knjige (2, 42-43) znamo kako su se kršćani od prvoga početka u zajedništvu sabirali na lomljenje kruha i molitve. J. Holzner, koji je klasično opisao Pavlov život i djelo (na str. 263) piše: "Pavlovska služba Božja u Korintu mora da je bila vrlo živa. Snagu i život dobila je od osjetne prisutnosti Duha Svetoga... Korintska služba Božja, dakle, nije ukočen sastanak bez zamaha i nutarnjeg sudjelovanja pojedinaca". Oduševljavao ih je Duh Sveti po Pavlu.

Pavlove teme u našoj liturgiji

O tome bi se moglo na dugo govoriti pa — uz dvije Pavlove teme o kojima je bilo govora u uvodu ovoga članka — istaknimo samo najvažnije. Sve je naše bogoslužje upravljeno Ocu po Sinu u Duhu Svetomu, a znamo koliko je Pavao zaslužan za razvoj crkvenog nauka o presvetom Trojstvu, a onda i bogoslužnog spominjanja *triju božanskih Osoba*. No u našoj liturgiji na poseban način odjekuje Pavlov nauk o Kristovoj spasenjskoj osobi i o njegovu *spasonosnom djelu*. Naznačimo samo tekstove kao Rim 1,1-7 u Došašću ili Tit 2,11-14 i 3,4-7 o Božiću. Zatim u doba muke i Uskrasa toliko ponavljani hvalospjev o Isusovu "poništenju" i uzvišenju (usp. Fil 2,6-11). Ta dva pola nisu samo dva žarišta naše liturgijske godine nego ujedno i okvirna naznaka našega početka i dovršetka u Kristu. U njemu bivamo, u njegovom Tijelu s njim kao Glavom uglavljeni (usp. Ef 1,10) i prožeti, jer samo upravo po sakramentima i žrtvi kršćanskog bogoslužja Kristov božanski život prelazi na sve udove njegovog otajstvenog Tijela.

Nadalje, od Pavla propovijedana stvarnost da smo *po Kristu Božja djeca* tvori podlogu sve naše liturgije. Zasebno to i zajednički ponavljamo

u Gospodnjoj molitvi mnogo puta, toliko te postoji opasnost da ta naša svijest izgubi na svojoj svježini. Uvijek iznova se trebamo podsjećati da smo Božje posinaštvo zadobili očinskim predodređenjem u Isusu (usp. Ef 1,5) i da nam se to daje i uzdržava svetim sakramentima. To naše božansko posinstvo nije apstraktno i nama daleko nego smo po vjeri i liturgiji zaista u Sinu sinovi-kćeri Oca na nebesima.

Pravilno doživljavano bogoslužje ne rodi samo uvjerenjem da smo Božja djeca već nam i uvelike pomaže da kao takva i *živimo*. Koliko čitanjima iz Pavlovih poslanica toliko i svojim molitvama Crkva od svih traži odgovarajuće postupanje. Od Boga je na svoj način bilo ustanovljeno i starozavjetno bogoslužje, ali one koji su ga nemarno i nedostojno obavljali Gospodin je nazvao obijeljenim grobovima (usp. Mt 23,27-28). Upravo u vezi s našim božanskim sinovstvom Pavao ističe i dužnost da živimo po Duhu (usp. Rim 8,8-11), što nam Crkva čita kod raznih obreda.

Takav život uključuju i omogućuju darovane nam na krštenju tri *bogoslovske kreposti*. Njihov broj i međusobnu im povezanost dugujemo u prvom redu apostolu Pavlu. Obilato su utemeljene u evanđelju, ali ih je on iz evanđelja kao izljuštio i izbrusio da blistaju u svemu svome sjaju. Od Pavla je njihovo često spominjanje prešlo u mnoge Misne molitve. Neka jedna ukaže na sve: "Svemogući vječni Bože, daj da rastemo u vjeri, nadi i ljubavi da hoćemo što ti zapovijedaš i postignemo što ti obećavaš" (30. nedj. kroz godinu). S Božjom će pomoći ozbiljan svakodnevni trud za njihovo usavršavanje vjernike sve više voditi "do mjere uzrasta punine Kristove, da više ne budemo kao nejačad kojom se valovi poigravaju" (Ef 3,14).

Od *čudorednih kreposti* liturgija najčešće preporučuje poniznost u svim njezinim oblicima, što je opet i Pavlova zasluga. Znamo kako on riječju i primjerom sebe drži najmanjim, a posebno je značajno da baš uz preporuku: "U poniznosti jedni druge smatrajte višima od sebe" (Fil 2,3) nadovezuje hvalospjev o poniznosti Sina Božjega, tako divno iskazanoj u njegovom utjelovljenju i u njegovoj Pashi. No ta krepost, kao i sve druge, cvate jedino u srcu i životu onoga koji je poput Pavla uvjeren da su one zapravo Božji dar s kojim mi trebamo neprestano surađivati. Ima površnih kršćana koji najradije govore o sebi, a ozbiljni asketi postupaju drukčije. Tako mladi koji su često općili s mučenikom o. Petrom Pericom kažu kako nisu nikada od njega čuli da je on spjevao toliko raširene pjesme "Do nebesa" i "Zdrava, Djevo". Sve u svemu, sv. Toma nam je pokazao i

Crkva nam često ponavlja gdje je izvor svih milosti i kreposti: "O sveta gozbo na kojoj se Krist blaguje: vrši se spomen njegove muke, duša se napunja milošću i daje nam se залог buduće slave" (Tijelovska antifona). Nije teško uočiti koliko u tim bremenitim izričajima odjekuje Pavlov nauk i život.

Zaključak

Gornje takve naznake o vezama između apostola Pavla i naše liturgije možemo, za sebe i za povjerene nam, sve bolje uviđati i više ostvarivati ako zaista *zavolimo Bibliju* i posebno Pavlove poslanice. Jesu one najteži dio Svetoga pisma, a upravo to bi trebao biti izazov za svakog vjernika koji želi bolje shvaćati sveto bogoslužje i kod njega što stvarnije sudjelovati. Bez nastojanja da bolje upoznamo njihov sadržaj nikada nećemo napredovati na putu svoga dubljeg liturgijskog znanja i pravo shvaćenog posvećenja.

Zato je sv. Jeronim kršćanskim djevicama uvelike preporučivao često čitanje Pavlovih poslanica. U tome nam mogu mnogo pomoći opaske o. B. Dude na kraju zagrebačke Biblije i još brojnije o. G. Raspudića (Novi zavjet, izd. KS 1987), a općenito o predmetu ovih triju članaka i knjižica nadbiskupa M. Magrasija "Biblija i molitva" (Ćokovac 1958). Svakako bismo svi morali zdušnije i savjesnije poslušati preporuke II. vatikanskog sabora: "Neka rado pristupaju samom svetom tekstu, bilo preko liturgije, pune puncate božanskih riječi, bilo preko pobožna čitanja, bilo preko prikladnih pouka i drugih pomagala" (Konstitucija o božanskoj objavi, 25).